

**ПОДГОТВИТЕЛНИ МАТЕРИАЛИ ЗА
РЕГИОНАЛЕН ТУРИСТИЧЕСКИ ФОРУМ В ОБЛАСТ МОНТАНА**

**април 2026 г.
град Вършец, Спа хотел „АТА“**

Настоящите материали са разработени в рамките на изпълнение на Дейност 3.1 „Организиране на регионален туристически форум в област Монтана“ от Проект № BGRS0200011 „Културно-историческото наследство на трансграничния регион като двигател на интегрирания устойчив туризъм“, Договор за субсидия No РД-02-29-598/23.06.2025 г., съфинансиран от Европейския съюз чрез Програма INTERREG VI-A IPA България – Сърбия, 2021-2027 г.

Проектът се изпълнява в партньорско сътрудничество от четири партньора: община Пирот, като водещ партньор, Община Монтана, Музея на Понишавието-Пирот и Сдружение „Агенция за развитие на Северозападна България“.

Общата цел на проекта е подобряване разпознаваемостта на регионите Пирот и Монтана като уникална за туризма територия, чрез дигитални инструменти и създаване на оригинален туристически продукт/приложение „Камък по камък-пътища на крепостите“.

Целта на Дейност 3.1 „Организиране на регионален туристически форум в област Монтана“ е в съответствие със Специфичната цел 3 на проекта, а именно: подобряване на капацитета на местните и регионалните заинтересовани страни и целевата група, укрепване на образователния ресурс и потенциала за популяризиране на трансграничния регион Пирот-Монтана. Многосекторният подход, приложен в този работен пакет, има многобройни ефекти за различни участници/целеви групи, като например: местни самоуправления като публични органи на територията на региона Пирот-Монтана, туристически и културни организации, предприемачи, младежи. Благодарение на организираните образователни събития ще бъдат установени нови стандарти в работата и ще се постигнат по-добри резултати. Също така, неправителствените организации, като участници в проекта, ще се стремят да повишат нивото на разпознаваемост на територията, като повишат осведомеността на хората за новите модели на туризъм, като същевременно подобряват своите умения и знания чрез трансгранично сътрудничество. Накрая, чрез популяризирането на крайните резултати, местната

общност ще бъде насърчена да приеме резултатите от проекта и да работи по-нататък върху тяхната устойчивост.

Основни теми в програмата на Форума:

Тема 1: ЗЕЛЕН НАЧИН ЗА ОПАЗВАНЕ НА НАСЛЕДСТВОТО

Изменението на климата и влошаването на състоянието на околната среда са сред най-големите предизвикателства на нашето време, пред които са изправени Европа и светът. Европейският съюз (ЕС) предприема действия и играе водеща роля, като се стреми да превърне Европа в първия неутрален по отношение на климата континент. Това важи и за културното наследство.

Устойчивостта е основен стълб на рамката за действия в областта на културното наследство, което е знак за потенциала му за увеличаване на социалния капитал, засилване на икономическия растеж и осигуряване на устойчивост на околната среда. Културата и културното наследство могат да спомогнат за постигане на приобщаващо и устойчиво развитие.

В рамка за действия са включени три групи действия с цел:

- ✓ обновяване на градовете и регионите чрез културното наследство;
- ✓ насърчаване на преустройството и повторното използване на сградите, които са част от културното наследство;
- ✓ постигане на баланс между достъпа до културното наследство и устойчивия културен туризъм и природното наследство.

Културно-историческото наследство е неотменна част от процесите на устойчиво градско обновяване, предоставяйки възможност за съчетаване на миналото, настоящето и бъдещето. Интегрирането на материалното и нематериалното наследство в развитието на градската среда не само допринася за опазването на културната идентичност, но и служи като катализатор за икономическо развитие, социална кохезия и екологична устойчивост. Чрез подходи като адаптивната повторна употреба и хармоничното съчетаване на исторически сгради с нови архитектурни намеси може да се постигне баланс между съхранението на културната стойност и посрещането на съвременните нужди на общността.

В последните десетилетия концепцията за устойчиво градско обновяване придобива значителна важност в планирането и развитието на градската среда. В основата на тази концепция стои и интегрирането на културно-историческото

наследство като ключов елемент за създаване на живи, устойчиви и атрактивни градове. Материалното (архитектурни сгради и ансамбли, археологически обекти, исторически паметници) и нематериалното (традиции, обичаи, фолклор, занаяти) наследство обогатява градската среда, както и подсилва идентичността и принадлежността на общностите.

Има различни подходи към интегрирането на “старото” към “новото” и най-познатият е съхранението и реставрацията на съществуващата материална база с продължаването на оригиналните функции на различните обекти. Такъв пример може да бъде фабрика индустриално наследство, превърнала се в културен център, галерия или музей. И при двата варианта, освен историческото съхранение и вдъхване на нов живот се откроява и устойчивия подход за минимализиране на човешки отпечатък чрез редуцирането на вредни емисии от нуждата за ново и по всяка вероятност доста по-мощно строителство. Друг известен подход е хармоничното съчетаване на съвременни сгради с исторически, така че новите постройки да не доминират пространството, а да се допълват взаимно със старите. Този подход е много чувствителен и изисква много деликатна и обмислена работа, съчетавайки множеството различни аспекти от средата.

Добри практики

Tate Modern е една от най-известните галерии за съвременно изкуство в света, разположена в Лондон, Великобритания. Галерията е част от мрежата на Tate и се намира на южния бряг на река Темза, в преобразуваната сграда на бившата електроцентрала Bankside Power Station. Сградата е пример за успешно адаптивно повторно използване на индустриално наследство и съчетава историческия характер на електроцентралата с модернистичен дизайн.

Изображения: www.tate.org.uk/visit/tate-modern

Център Кристо и Жан-Клод, Габрово, България

Проектът за културно-артистичен център в сградата на бившия Текстилен техникум и прилежащия двор е припознат и финансиран от програмите на европейските фондове за периода 2021-2027г. в рамките на проект за Интегрирана териториална инвестиция (ИТИ). Центъра предвижда адаптивно преизползване на сградата и прилежащите площи като част от пространствата на центъра ще включват лаборатории, работилници, галерии и пр.

Изображения: cjcenter.gabrovo.bg/bg/tsentarat/, www.facebook.com/CJCenterGabrovo/

По линия на „Хоризонт 2020“ - програмата на Комисията за научни изследвания и иновации за периода 2014—2020 г. - се финансират проекти, насочени към различни аспекти на енергийната ефективност на сградите, включително на исторически и културни сгради.

Партньорите по проект [PRO-Heritage](#) например имат за цел да предлагат първоначално и постоянно образование на специалисти и занаятчии, насочено към традиционни умения и компетенции в областта на консервацията и реставрацията на културни архитектурни обекти въз основа на добрите практики на партньорските организации.

По програмата на ЕС се финансират проекти, насочени към „повишаване на устойчивостта и устойчиво възстановяване на исторически райони за справяне с

Този документ е създаден в рамките на Проект № BGRS0200011 „Културно-историческото наследство на трансграничния регион като двигател на интегрирания устойчив туризъм“, Договор за субсидия No РД-02-29-598/23.06.2025 г., съфинансиран от Европейския съюз чрез Програма INTERREG VI-A IPA България – Сърбия, 2021-2027 г. Съдържанието на документа е отговорност единствено на „Агенция за развитие на Северозападна България“ и по никакъв начин не отразява официалната позиция на Европейския съюз.

изменението на климата и опасните събития“ -
<https://cordis.europa.eu/article/id/400947-heritage-at-risk-eu-research-and-innovation-for-a-more-resilient-cultural-heritage>

Тема 2: УСТОЙЧИВОСТ И ЕСТЕТИКА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

В последните десетилетия културното наследство все по-често се разглежда не само като свидетелство за миналото, но и като ключов ресурс за устойчивото развитие на съвременното общество. Европейските политики поставят акцент върху необходимостта от съчетаване на опазването на историческите ценности с екологичните, социалните и икономическите цели на Европейския съюз. В този контекст устойчивостта и естетиката се превръщат в основни принципи при управлението и развитието на културното наследство.

Устойчивостта в сферата на културното наследство означава дългосрочното съхраняване на материалните и нематериалните ценности, без да се компрометира възможността на бъдещите поколения да ги използват и интерпретират. Европейските политики, свързани с Европейския зелен пакт и програмите за устойчиво развитие, насърчават екологосъобразни методи за реставрация, поддръжка и адаптация на историческите обекти.

Това включва използване на природосъобразни материали, енергийно ефективни технологии, повторна употреба на съществуващи сгради и ограничаване на въглеродния отпечатък. Вместо разрушаване и ново строителство, се насърчава принципът на „адаптивната повторна употреба“, при който старите сгради получават нови функции, съобразени със съвременните нужди.

По този начин културното наследство се превръща в активен участник в устойчивото развитие на градовете и регионите, а не в пасивен обект на съхранение.

Естетиката е съществен елемент от ценността на културното наследство. Тя обхваща архитектурните форми, художествените детайли, пространствената организация и връзката между обектите и природната среда. В съвременните европейски политики се подчертава, че опазването не трябва да води до „замразяване“ на обектите, а до тяхното хармонично вписване в съвременния живот.

Инициативи като Новия европейски Баухаус поставят красотата и качеството на средата редом с устойчивостта. Според този подход културното наследство трябва да бъде не само защитено, но и преживявано, разбрано и оценено от обществото.

Естетическата стойност се разглежда като фактор за социална свързаност, културна идентичност и качество на живот.

Съчетаването на традиционна архитектура със съвременен дизайн и нови технологии позволява създаването на пространства, които уважават историческия контекст, но отговарят и на съвременните изисквания.

През последните години Европейският съюз разработи редица стратегии, които интегрират културното наследство в политиките за устойчиво развитие. Те включват програми в областта на културата, регионалното развитие, научните изследвания и екологията. Общата цел е културните ценности да бъдат използвани като двигател за икономически растеж, социално приобщаване и екологична отговорност.

Чрез програми като „Хоризонт Европа“, „Творческа Европа“ и структурните фондове се подкрепят проекти за иновативна реставрация, дигитализация, устойчив туризъм и обществено участие. Особено значение се отдава на междусекторното сътрудничество между архитекти, инженери, историци, еколози и местни общности.

Този интегриран подход гарантира, че решенията за опазване на наследството са балансирани и отчитат различни обществени интереси.

Съвременните европейски политики подчертават, че културното наследство има не само материална и естетическа стойност, но и силно социално значение. Устойчивото опазване предполага активно участие на гражданите, местните власти и неправителствените организации.

Когато общностите се включват в процесите на планиране и управление, те развиват чувство за принадлежност и отговорност към културните ценности. Това допринася за дългосрочната им защита и за превръщането им в живи културни пространства, а не в изолирани паметници.

И в заключение, в контекста на последните европейски политики устойчивостта и естетиката на културното наследство се разглеждат като взаимно допълващи се принципи. Опазването вече не се свежда единствено до физическо съхраняване, а обхваща екологичната отговорност, социалната ангажираност и културната жизненост.

Чрез интегрирането на устойчиви практики и естетически ценности, Европейският съюз изгражда нов модел за управление на културното наследство – такъв, който съчетава уважението към миналото с визия за бъдещето. В този модел наследството се превръща в ресурс за развитие, вдъхновение и идентичност в съвременна, зелена и приобщаваща Европа.

Тема 3: НОВИЯТ БАУХАУС И ОПАЗВАНЕ НА КУЛТУРНИТЕ ЦЕННОСТИ

През 2021 г. Европейската комисия доразви концепцията за Новия Европейски Баухаус, която бе анонсирана като нов културен проект за Европа – пространство за съвместно създаване, в което архитекти, хора на изкуството, студенти, инженери и проектантите работят заедно.

Новият Европейски Баухаус, **според концепцията внася културно и творческо измерение в Европейския зелен пакт за укрепване на устойчивите иновации, технологиите и икономиката.** Той е за пространствата, в които живеем и начина, по който бихме искали да живеем заедно, като същевременно уважаваме планетата и опазваме природата.

Три основни ценности се включват в основата на Баухаус:

- устойчивост, от целите в областта на климата до кръговрата и биоразнообразието;
- естетика, качество на преживяване и стил, отвъд функционалността;
- включване, достъпност и финансова достъпност.

Целта е тези ценности да се прилагат едновременно, за да се разработят креативни решения, които най-добре отговарят на нуждите на хората, с повишаване на ефективността и стремящи се към по-ниски общи разходи.

В контекста на трудно разбираемия за широката общественост Баухаус Комисията предложи модел на финансов инструмент (ФИ) за териториално развитие, който да подкрепя проекти в държавите-членки и да привлича публични и частни инвестиции

https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/communications/2022/new-european-bauhaus-territorial-development-model-neb-tdm-financial-instrument

Този модел ще може да се използва от Управляващите органи (УО) на програмите по политиката на сближаване, за създаване и изпълнение на ФИ подкрепящ проектите по Новия Европейски Баухаус през периода 2021-2027 г.

Моделът на ФИ включва възможност и за безвъзмезден компонент и определя обхвата на подкрепата по отношение на потенциалните проекти и техническата подкрепа, необходима за: (i) преобразуване на инвестиционните нужди в списък с проекти; (ii) изпълнение на проекти; и (iii) развиване на уменията на националните и регионалните власти, органите, изпълняващи ФИ и градските и местните власти. Моделът не замества съществуващите ФИ за градско развитие или други секторни ФИ. При него съответният УО има възможност да подкрепя Новия Европейски

Баухаус чрез: (i) използване на нарочен ФИ; (ii) добавяне към съществуващ ФИ; или (iii) вземане

на решение за ФИ кои отделни проекти отговарят на трансдисциплинарния подход и основните ценности на Баухауса. Препоръчва се, частният принос към ФИ да е минимум 30% от общия ресурс предназначен за териториалния подход.

Новият териториален модел Баухаус може да се създаде по регионални, национални или Интеррег програми, съфинансирани от ЕФРР или КФ, както и да подкрепя проекти идентифицирани в Плановите за справедлив преход, обект на подкрепа от Фонда за справедлив преход. Той може да е по всяка от целите на политиките, но най-вече по Цели на политиката 5 и 2. Новият териториален модел, сходно на останалите ни известни, трябва да се основава също на местна или териториална стратегия за интегрирано развитие, която да е в съответствие с основните ценности на Европейския Баухаус.

Прилагането на новия териториален модел следва да се предхожда от предварителна оценка, която да предложи цялостна инвестиционна стратегия. В нея трябва да се включат всички заинтересовани страни, за да се гарантира, че предложената стратегия отразява териториалните стратегически приоритети, възгледите на обществеността, на инвеститорите и потенциалните органи, прилагащи ФИ.

Обхватът на териториалния инструмент по Баухауса, може да бъде широко определен в инвестиционната стратегия, от подпомагане за постигане на амбициозните климатични цели, повторно използване на материалите в нови продукти, целящи нулеви отпадъци, или промяна на социалните навици, до по-отговорно потребление или създаване устойчиви обществени пространства. В инвестиционната стратегия се отделя и място на естетиката, значението на културния живот и отражението на културното многообразие и културното наследство, свързани с определената територия, като се включват местни творчески общности от изкуствата и занаятите.

За да се приложи трансдисциплинарният подход на Новият Европейски Баухаус, инвестициите и проектите по териториалния му модел, могат да се допълват от инвестиции водени от общността, т.е. по подхода BOMP.

Примери за проекти по отделните направления на Баухаус, предложени от Комисията, са:

Възстановяване на връзката с природата:

- Смесване на сгради с ландшафта или интегриране на живата природа в строителството, което показва как биоразнообразието или опазването на водата и почвата могат да бъдат зачитани и насърчавани чрез строителство и планиране;

- Физическа трансформация на места, показваща как нова, обновена или регенерирана застроена среда и обществени пространства могат да допринесат за защитата, възстановяването и/или регенерирането на естествената екосистема и биоразнообразието;

- Инвестиции за адаптиране към изменението на климата и инвестиции за подобряване на околната среда в териториите, включително подобряване на качеството на въздуха, почвата и водата и условията на живот;

- Инвестиции в устойчива териториална мобилност, включително изграждане на териториални зелени коридори за активна мобилност и устойчива транспортна инфраструктура и др.

Възвръщане на чувството за принадлежност:

- Инвестиции във физическото и икономическо възстановяване на градските и селските квартали, включително жилища на достъпни цени;

- Инвестиции в опазването, защитата, популяризирането, развитието и достъпа до културното наследство, включително инфраструктура за устойчив туризъм;

- Инвестиции в регенериране на изоставени или проблемни райони в градовете, облагородяване на територии и региони в упадък, проекти, насочени към преодоляване на сегрегацията и предоставяне на достъп до места;

- Инвестиции базирани в общността и първични форми на здравеопазване и инвестиции за подобряване на достъпа до здравни и социални услуги.

Приоритет на местата и хората, които имат най-голяма нужда от това:

- Ремонт и изграждане на социални и достъпни жилищни единици с оглед на кръговрата и принос към приобщаването във връзка с тяхната функция или достъпност;

- Инвестиции във физическа трансформация и възстановяване на територии, включително села, селски райони, намаляващи градове, дегенерирали градски квартали и деиндустриализирани райони;

- Инвестиции в пространства, използвани за положителен обмен и изграждане на общности, например чрез образцово развитие и използване на обществени пространства като улици, площади и паркове, или вдъхновяващи модели на обществени центрове, обществени градини, съвместно създаване на места, които съчетават стил със силна социална цел и устойчивост;

- Други дребномащабни инициативи, на ниво индивид, квартал и местни общности, идентифицирани в стратегията за местно или териториално развитие и др.

Необходимост от дългосрочно мислене за жизнения цикъл в индустриалната екосистема:

- Инвестиции в устойчиви решения за бизнеса и домакинствата, прилагащи принципите на кръговата икономика, включително производство;
- Инвестиции в повторно използване, регенериране, удължаване на живота и трансформация на всички видове съществуващи сгради;
- Инвестиции в нови технологии, включително 5G, изкуствен интелект, инструменти, базирани на данни, роботика и технологии за 3D печат и др.

Примери за одобрени проекти

1. CULTUURCAMPUS (Cultuurcampus: устойчив център за изкуства, научни изследвания, учене, в който общността служи за катализатор): като съчетава образование, научни изследвания, политика и култура и взема предвид живия опит на жителите си, Cultuurcampus има за цел да преобрази градската зона в неравностойно положение в Ротердам Юг (Нидерландия). Cultuurcampus ще се помещава в историческа сграда и ще действа като център за различни групи и дейности.
2. ENHUR (ОЧИ СЪРЦА РЪЦЕ, градска революция): проектът подкрепя градовете и уязвимите жители при трансформацията на застроената им среда. Разпространен в няколко различни селища в ЕС и в асоциираните държави (Дания, Гърция, Белгия, Португалия, Турция, Хърватия, Италия), той ще се стреми да преодолява социалноикономически и културни предизвикателства, като социалната сегрегация, енергийната бедност и разпада на обезлюдените исторически центрове.
3. NEB-STAR (Нов европейски Баухаус Ставангер): NEB-STAR ще покаже как териториалните планове за трансформация могат да включат принципите и ценностите на НЕБ — в Ставангер (Норвегия), Прага (Чехия) и Утрехт (Нидерландия). Проектът ще работи по четири емблематични предизвикателства, свързани с неутралните по отношение на климата градове, като взема предвид местните потребности и притеснения, чрез съвместно творчество с жителите и заинтересованите страни.
4. CRAFT (създаване на приложимо на практика бъдеще), действие за координиране и подкрепа, ще подпомага всички пет избрани проекти, както и бъдещите водещи проекти по НЕБ, с финансиране в размер на 2 млн. евро. CRAFT ще изпробва съвместни местни модели за трансформации по НЕБ в три „тестови града“

(Амстердам, Болоня и Прага) и ще ръководи 100-те града, подбрани в рамките на мисията за неутрални по отношение на климата и интелигентни градове.

5. NEBourhoods (NEBourhoods): NEBourhoods подготвя Мюнхен-Нойперлах (Германия) за бъдещето, както е очертано от Европейския зелен пакт, във връзка със застроената среда, кръговостта, мобилността, енергетиката, храните и здравеопазването. Проектът ще надгражда силните страни на този район — силно усещане за общност, огромни зелени площи, мащабен жилищен фонд, макар и с нужда от реновиране — и ще отстранява слабостите — по-висока от средната безработица и по-ниски от средните образователни нива.

6. DESIRE (Проектиране на неустойчиво кръгово общество): проектът възнамерява да преодолее основните предизвикателства, пред които са изправени обществата и градовете: изменение на климата, загуба на биоразнообразие и трудности с ресурсите. Основан на трите главни теми — приобщаване, кръговост и свързване на градовете с природата, проектът ще използва изкуството, архитектурата и дизайна в търсене на алтернативни начини за преобразуване на териториите в различни европейски градове (Дания, Нидерландия, Словения, Италия, Латвия).

Нови възможности за финансиране на европейския Баухаус могат да се намерят на следния линк:

<https://eufundingportal.eu/bg/new-european-bauhaus/>

Тема 4: ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА СЕКТОРНО ИНТЕГРИРАНИ ЗАИНТЕРЕСОВАНИ СТРАНИ

Интеграцията между култура, туризъм и бизнес е ключова за дългосрочната устойчивост на наследството.

Ето основните групи заинтересовани страни, класифицирани по сектори:

1. Културен и творчески сектор

Музеи, галерии и библиотеки: Те са пазители на знанието и основни центрове за дигитализация на наследството.

Архитекти и реставратори: Професионални организации (като Камара на архитектите в България и Съюз на архитектите в България), които внедряват принципите на Новия Европейски Баухаус за естетика и устойчивост.

Артисти и занаятчии: Малки ателиета, които поддържат традиционните техники и ги интерпретират в модерен контекст.

2. Туристически сектор (Двигател на икономическия растеж)

Организации за управление на дестинациите (ОУД): Ключови за създаването на устойчиви туристически маршрути, базирани на културното наследство.

Туроператори за културен туризъм: Фокусирани върху преживявания с нисък въглероден отпечатък (напр. пешеходни и велосипедни турове в исторически зони). Хотелиерство и ресторантьорство: Обекти, разположени в исторически сгради, които прилагат „зелени“ практики.

3. Малки и средни предприятия (МСП - Иноватори)

Технологични стартъпи: Разработчици на приложения за добавена реалност (AR) и виртуални турове, които подобряват достъпността на обектите.

Производители на екологични строителни материали: Фирми, доставящи вар, коноп, дървесина и други материали за „зелена“ реставрация.

4. Неправителствени организации и гражданско общество

Местни общности и читалища: Те осигуряват социалното приобщаване, което е стълб на Новият Европейски Баухаус, и гарантират, че проектите отговарят на нуждите на жителите.

Екологични НПО: Партньори при интегрирането на биоклиматични решения и зелени пространства около културните паметници.

5. Публичен сектор и академични среди

Местни власти (Общини): Основен фактор при планирането на градската среда и управлението на общинските паметници.

Университети и изследователски институти: Лаборатории за изпитване на нови методи за консервация и енергийна ефективност (например Университет по архитектура, строителство и геодезия или институтите на БАН).

Как да бъдат ангажирани? (Матрица на сътрудничеството)

За успешното управление на тези заинтересовани страни се препоръчва използването на модела „Квадрипъл хеликс“ (Четиристранна спирала):

Държава/Община: Финансиране и регулации.

Бизнес: Иновации и ефективност.

Наука: Знание и нови технологии.

Граждани/НПО: Легитимност и социален ефект.

Тема 5: ФИНАНСИРАНЕ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ТРАНСГРАНИЧНО ОПАЗВАНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

Няколко програми на ЕС за финансиране подкрепят културното наследство в рамките на текущия бюджет на ЕС за периода 2021—2027 г.

Всеки, който желае да кандидатства за финансиране по тези програми, може да използва ръководството за финансиране CulturEU. Този лесен за използване инструмент представя наличните възможности за финансиране на секторите на културата и творчеството по програмите на ЕС за периода 2021—2027 г.

Ръководството за финансиране CulturEU е достъпно като [интерактивен онлайн уеб инструмент](#) и като [наръчник за отпечатване](#). В него са описани възможности, свързани с около 20 програми на ЕС за финансиране, с които могат да се подкрепят проекти с културно и творческо измерение.

Програма „Творческа Европа“ е основният източник на финансиране от ЕС за секторите на културата и творчеството.

Програмата „Творческа Европа“ за периода 2021-2027 г. разполага с бюджет от 2,44 млрд. евро в сравнение с 1,47 млрд. евро за предходната програма (2014—2020 г.). Чрез „Творческа Европа“ се инвестира в действия, които укрепват културното многообразие и отговарят на потребностите и предизвикателствата на секторите на културата и творчеството.

Основните цели на програмата са:

- ✓ опазване, развитие и популяризиране на европейското културно и езиково многообразие и наследство;
- ✓ повишаване на конкурентоспособността и икономическия потенциал на секторите на културата и творчеството, и по-специално на аудио-визуалния сектор.

Новостите в програмата ще допринесат за възстановяването на тези сектори, като стимулират усилията им да станат по-приобщаващи, по-цифровизирани и по-устойчиви в екологично отношение.

Програмата „Творческа Европа“ е отворена за културни и творчески организации от държавите от ЕС, както и от държави извън Съюза. При определени условия в програмата могат да участват и страни от Европейското икономическо пространство, държави кандидатки/потенциални кандидатки и държави, обхванати от Европейската политика за съседство.

По-подробна информация относно процеса на кандидатстване е на разположение своевременно на [уебсайта на Европейската изпълнителна агенция за образование и култура](#), както и в [раздела за покани за представяне на предложения](#). Кандидатите могат да получат помощ и от [бюрата на програмата „Творческа Европа“](#).

Програмата „Еразъм+“ е насочена към проекти за мобилност и виртуален обмен, организационно сътрудничество и партньорства, както и подкрепа за сътрудничество в областта на политиката на равнището на Европейския съюз.

Програмата е отворена за физически лица и организации от държави — членки на ЕС, трети държави, асоциирани към програмата, както и други партньорски държави.

Информация за проекти по програма „Еразъм+“ в областта на културното наследство може да бъде намерена на [платформата за резултатите от проектите по „Еразъм+“](#) или в публикацията [„Еразъм+ — обогатяване на нашето културно наследство“](#)

Програма „Хоризонт Европа“ е продължение на програмата „Хоризонт 2020“ като основна програма на ЕС за научни изследвания и иновации с бюджет в размер на 95,5 милиарда евро. [Изтегляне на информационен документ с преглед на бюджета](#)

Популяризирането на културното наследство попада в обхвата на клъстер 2 от стълб 2 „Култура, творчество и приобщаващо общество“. Дейностите по научни изследвания и иновации в клъстер 2 имат за цел между другото „подобряване на опазването, укрепването, съхраняването и по-ефикасното възстановяване на европейското културно наследство“.

Програма „Граждани, равенство, права и ценности“ допринася за разбирането на Съюза, неговата история и многообразие от страна на гражданите. Програмата също така насърчава хората да участват в демократичните процеси на равнище ЕС.

Важна част от програмата е съсредоточена върху паметта — да пазим спомените за миналото живи означава да можем да се учим от миналото и въз основа на опита да градим по-добро бъдеще. Културното наследство играе важна роля в тези усилия.

Пример за проекти, финансирани по програма „Граждани, равенство, права и ценности“, са проектите за побратимяване на градове. Те обхващат дейности, свързани с културното наследство, както и с насърчаването на гражданското участие и ангажираността на равнището на Съюза.

https://www.eacea.ec.europa.eu/grants/2021-2027/citizens-equality-rights-and-values-cerv_en

Кохезионен фонд и Европейски фонд за регионално развитие

Кохезионният фонд, Европейският фонд за регионално развитие — и в неговите рамки Interreg Europe — са основните източници на финансиране за регионалното развитие в ЕС.

Местните и регионалните власти, отговарящи за опазването и популяризирането на културното наследство, получават значителна подкрепа от Европейския фонд за регионално развитие.

В рамките на бюджета от 226 милиарда евро за Европейския фонд за регионално развитие, от които 9 милиарда евро за програмата Interreg, около 4,7 милиарда евро са отпуснати за създаване на местни работни места в обекти на културното наследство и за привличане на посетители в конкретните дестинации.

Interreg Europe е поредица от програми, чиято цел е да се стимулира сътрудничеството между регионите в ЕС и извън него. **Културното наследство е сред най-популярните теми в Interreg Europe.**

[Научете повече за възможностите за финансиране по Interreg Europe.](#)

[Намерете вдъхновяващи културни проекти, финансирани по Interreg Европа](#)

[Примерни проекти за това как ЕС поддържа културното наследство чрез регионална политика](#)

Тема 6 :ИНИЦИИРАНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ТРАНСГРАНИЧНО ОПАЗВАНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

Културното наследство, във всичките си материални и нематериални елементи, представлява фактор от съществено значение за развитието на обществото въз основа на диалога между общностите, зачитането на идентичностите и има все по-важна роля за развитието на регионите. То включва археологически обекти, исторически паметници, традиции, занаяти и обичаи, предавани от поколение на поколение, формирайки идентичност, приемственост и културно разнообразие. Същевременно то е и мощен катализатор за социалното и икономическо развитие посредством дейностите, които поражда, като допринася за осъществяването целите и на други сектори.

Международното културно сътрудничество се базира на свободата на изразяване, взаимното разбирателство и зачитането на основните ценности. То насърчава международните културни отношения, основани на дългосрочни ангажименти, взаимен интерес и разбиране, контакти между хората и съвместно творчество.

За Република България международните културни отношения се развиват на три нива:

- ✓ На ниво на Европейския съюз като държава членка;

- ✓ На ниво страни извън Европейския съюз;
- ✓ На национално ниво.

Международното културно сътрудничество със страните извън ЕС се осъществява на базата на договорноправна уредба за двустранното сътрудничество в областта на културата между Република България и съответната страна. В търсенето на синхрон и взаимен интерес, провежданата културна политика се съобразява с националните законодателства на страните.

Основен стратегически документ, който определя политиките в сектора на културното наследство в България е Стратегията за развитието на културата през периода 2019-2029 г.

Основен приоритет, който се поставя в сферата на културното наследство е свързан с опазването и социализацията на културното наследство и разкриването му като фактор за устойчиво развитие, идентичност и културен диалог.

Подприоритет: Въвеждане на съвременни модели за проучване, опазване, представяне и ревитализиране на недвижимото културно наследство.

Главната стратегическа цел, която се поставя при изпълнението на този подприоритет е свързана със създаване на условия за опазване и закрила на културното наследство и реализиране на потенциала му като ресурс за устойчиво икономическо, териториално и социално развитие и повишаване качеството на живот.

Изпълнението на общата Стратегия за развитие на българската култура през периода 2019-2029 г. е взаимнообусловено от различните възможности за финансово обезпечаване.

Възможностите свързани с **финансиране от държавния бюджет**, определени със закона за държавния бюджет за съответната година, се осигуряват по няколко основни канала, които са свързани с предвиждане и разпределяне на средства на базата на защитени проекти пред Министерство на културата и Национален фонд „Култура“. Общинските бюджети също предвиждат възможности за финансиране подобно на тези заложи в Министерството на културата, като тук с приоритет се насърчава изграждането и функционирането на общински фондове „Култура“. Същите акумулират средства от общинските бюджети и други приходоизточници и се разпределят на проектен принцип.

Финансирането от **алтернативни приходоизточници**, които в най-голяма степен представляват кандидатстване пред различни финансиращи институции и програми, на проектен принцип, се превръщат във важен финансов инструмент за

подпомагане и развитие дейността на културните институти и организации. В национален план, в тази насока все по-силно се използват възможностите на различните оперативни програми. В международен аспект положително се явява ориентирането към пряко кандидатстване по различните хоризонтални програми и структурни фондове на Европейския съюз, както и на ЮНЕСКО.

При провеждане и осъществяване на международна културна политика следва да се търси засилване на сътрудничеството между държавите, в следствие, на което да се търси финансиране на мащабни инфраструктурни и образователни проекти, обмен

на ноу-хау и добри практики приложими в управлението на културното наследство, иницирането на висококачествени културни продукти и подобряване на административния капацитет на заинтересованите страни (публичен и неправителствен сектор). В тази връзка е необходимо:

- ✓ Приоритизиране на конкретни културни области при осъществяването на двустранната културна политика;
- ✓ Участие в планирането и програмирането на Структурните фондове, съфинансирани от Европейския съюз преди започването на съответния програмен период;
- ✓ Планиране и програмиране, основано на нуждите по програми, съфинансирани от европейски и международни институции;
- ✓ Участие с проекти по хоризонталните програми, финансирани от Европейската комисия, а именно Творческа Европа и Еразъм + .

Възможностите за трансгранично опазване на културното наследство се фокусират върху интегрирането на нови технологии, устойчив туризъм и европейско финансиране.

Основни направления за сътрудничество:

1. Устойчив културен туризъм

Трансгранични културни маршрути: Разработване на маршрути, сертифицирани от Съвета на Европа (като Пътя на римските императори). Това привлича инвестиции в инфраструктурата на по-слабо развити региони.

Зелена реставрация: Внедряване на екологични методи за консервация, които намаляват въглеродния отпечатък на паметниците на културата, в съответствие с целите на Европейския зелен пакт.

2. Институционално и експертно сътрудничество

ICOMOS и UNESCO: Участие в съвместни номинации за обекти под закрилата на ЮНЕСКО

Обмен на кадри: Създаване на регионални центрове за обучение по традиционни занаяти, специфични за Балканите или Източна Европа.

Физическа консервация и реставрация

Съвместна реставрация на свързани обекти: Ремонтни дейности на крепости, религиозни храмове или паметници, които са част от общото историческо наследство (например римските пътища или защитните съоръжения по поречието на Дунав).

Аварийно укрепване: Спешни дейности по консервация на застрашени паметници в граничните зони, финансирани чрез целеви грантове.

Еко-реставрация: Използване на традиционни местни материали и техники за възстановяване, което подпомага икономиката на местните занаятчии и от двете страни на границата.

3. Дигитализация и технологии

Общи бази данни: Интегриране на архиви и музейни колекции в общи платформи (например съвместни проекти между България и Сърбия за цифровизация на книжовното наследство).

Интерактивни мобилни приложения: Разработване на туристически гидове с добавена реалност, които разказват историята на обектите в контекста на трансграничния регион.

4. Туристическа инфраструктура и брандинг

Изграждане на общи маршрути: Създаване на пешеходни и велосипедни алеи, които свързват културни обекти от двете страни на границата.

Съвместни туристически центрове: Функциониране на информационни бюра, които предлагат информация за наследството на целия регион, независимо от държавната граница.

Трансгранични фестивали: Организиране на събития за нематериално културно наследство (фолклор, занаяти, гастрономия), които популяризират общите традиции.

5. Обучение и капацитет

Обмен на експерти: Организиране на теренни проучвания и археологически разкопки с участието на специалисти и студенти от партньорските държави.

Обучение на местни общности: Курсове за управление на културното наследство за представители на местната власт и бизнеса, насочени към устойчиво управление на обектите.

Тези дейности не само съхраняват обектите, но и стимулират местната икономика чрез привличане на посетители и създаване на нови работни места в секторите на туризма и културата.

Източници:

Националният институт за недвижимо културно наследство (НИНКН) - <http://ninkn.bg/>

Министерство на културата (НИНКН) <https://mc.government.bg/>

Министерство на околната среда и водите (МОСВ) <https://www.moew.government.bg/>

Новият европейски баухаус - <https://new-european-bauhaus.europa.eu>

Министерство на регионалното развитие и благоустройството – териториално сътрудничество - <https://www.mrrb.bg/bg/infrastruktura-i-programi-programi-za-teritorialno-sutrudnichestvo-2021-2027/>

Единен информационен портал за средствата от Европейския съюз - <https://eufunds.bg/bg>

<https://european-union.europa.eu/>

<https://culture.ec.europa.eu/>